

DAGENS FRÅGOR

Den 29 juli 1940.

Demokratin och kriget — Många ha under de sista prövande månaderna — senast Alf Ahlberg i Dagens

Nyheter — sökt sammanfatta det väsentliga i den gemenskap, utan vilken vi svenskar i dessa stormtider inte kunna stå som ett starkt och sammansvetsat folk. Den yttre friheten är det första och axiomatiska. Vårt månghundraåriga rättsarv och vårt fast murade lagsamhälle är det andra. Omistliga ting äro vårt språk, våra kulturinstitutioner, vår traditionsbundna humanism, vårt i stora drag samfällda sociala tänkande. Dit hör även folkstyret och folkfriheten. Men de äro mest omstridda.

Det är väl bekant, att världskriget enligt Wilson skulle göra världen »safe for democracy». Målet nåddes och vid världskrigets slut fanns det i Europa blott en diktatur, den ryska, ehuru den gjorde monopolanspråk på att företräda den äkta socialismen. Vägen tillbaka — eller mot nya former, om man så vill — började i Ungern 1920 med Horthys restauration efter Bela Kuhns kommunistrevolution, och därefter följde i början av 1920-talet slag i slag diktaturbildningar i Turkiet, Italien och Spanien. I dag finns det bland de fria staterna i Europa blott fem demokratier kvar: utom Sverige Finland, Schweiz, England och Eire; räknas även Island in i de fria staterna blir antalet sex. Eftersom många stater övergivit sin demokratiska statsform och en del demokratier ej kunnat motstå axelmakternas aggressioner, är man raskt färdig med domen över demokratien.

Dessa konklusioner synas alltför schematiska. Ej blott demokratier utan även autoritära stater ha fallit till föga för aggressionerna. Bortsett från England har endast det demokratiska Finland kunnat motstå ett angrepp. Under världskriget segrade de demokratiska staterna, medan de mer eller mindre autoritärt styrda Tyskland, Österrike-Ungern och Ryssland brakade samman; därmed är givetvis icke sagt, att det var skillnaden i statsskick som avgjorde kriget men väl att demokratierna då bestodo det ohyggliga provet. Det kejserliga Frankrikes nederlag 1870 var ungefär lika stort som det demokratiska Frankrikes 1940. Ingen har ännu sett resultatet av Englands ensamma kamp i detta krig. O. s. v.

Dessa exemplifieringar vilja blott vara ett belägg för satsen, att statsskickets form icke är detsamma som dess innehåll. Likaväl som man kan tänka sig dåligt organiserade och föga hållfasta diktaturer, likaväl finns det svaga och slappa demokratier. Det är ställt utom allt tvivel, att 1914 års Frankrike trots Dreyfusstriden och trots combismens sprängstoff var utomordentligt mycket starkare än det av folkfronten deprimerade och depraverade 1930-talets Frankrike. Det är lika obestridligt, att Norge och Danmark tagit vida sorglösare

på försvarsförpliktelsen än Finland. Överhuvud ha demokratierna — i förlitande på allianser, N. F. eller det kollektiva försvaret — inriktat sin uppgift mera på det fredliga skapandet än diktaturerna. Enligt Baldwin måste de rent av ligga två år efter diktaturerna i upprustning. Sannolikt ha dessa två år varit ödesdigra för dem men de ha dock varit uttryck för en livsinstinkt, som ur realistisk politisk synpunkt väl kan fördömas men ideellt sett ej kan förhånas.

Det är icke säkert att Frankrikes nederlag blott är dess demokratis fel. Det är lika troligt att dess militära bräcklighet berott på den slentrianmässiga militära ledningens oförmåga att följa med utvecklingen och tänka i nya banor. Säkerligen ha icke minst Pétain och Weygand — de män, som nu genom omstörtningen skyndat att övervältra all skuld på demokratien — sin dryga del i ansvaret för att Frankrike militärt mötte den tyska blixtoffensiven utan kraft och försvarsmedel. I Frankrike har försvaret efter världskriget omhuldats mer än i England även av arbetarpartierna, och det är i vart fall icke känt i Sverige, att de franska parlamentarikerna skulle ha haft andra uppfattningar om försvarets organisation än de ansvariga militärerna. Det vore otroligt, att de senare icke genom militärattachéernas rapporter skulle ha haft god kännedom om den nya inriktningen av Tysklands försvarsväsende. Men de synas ha fallit offer för ett Maginotkomplex. Frankrikes kris har icke blott gällt ministrarna utan även generalerna.

Krigshändelserna hittills förefalla i främsta rummet vara ett nytt bevis för tyskarnas överlägsna organisatoriska och tekniska begåvning och för de demokratiska staternas militära försummelser. Den tyska begåvningen kan måhända ha kommit till större rätt under den nya statsordningen men är säkerligen ett faktum oavsett statsformen. De militära försummelserna i demokratierna behöva blott vara en engångsföreteelse, och säkerligen är detta krigs utbrott i följd i hög grad att tillskriva just denna omständighet, d. v. s. känslan hos axelmakterna att ett eventuellt ofrånkomligt krig borde utkämpas innan demokratierna hunnit rusta ifatt dem. Det beror icke på demokratien utan på de ansvariga demokratiska statsmännen, om de folkstyrda staterna äro sämre ställda i försvarshänseende än autoritärt styrda stater. Sverige, sedan århundraden med få avbrott folkstyrt, stod 1914 väl rustat och kunde 1939 även ha gjort det.

Brustna band. Sällan har ett krig varit så rikt på militära och politiska överraskningar, som det nu pågående visat sig under de senaste månaderna. Men fråga är, om ej den hittills största är den plötsliga brytningen mellan de båda västmakterna, dramatiskt beseglad av kanondundret utanför Oran från krigets första stora sjödrabbning. Utvecklingen under de sista åren hade gått i rakt motsatt riktning, till en allt innerligare samverkan mellan England och Frankrike, och den hade fått sitt följdriktiga uttryck i Londonkabinettets förslag om en formlig union, överlämnat omedelbart innan marskalk Pétain torpederade västmakternas *entente cordiale*.

Emellertid ha alltid på djupet funnits faktorer, som göra det nu inträffade något mer förklarligt. Det har alltför mycket glömts, hur sen den engelsk-franska ententen i själva verket är. Den kom till 1904, alltså för blott en generation sedan. Tidigare företedde de båda makternas inbördes förhållande under sekler bilden av en utpräglad rivalitet, då och då avbruten av kortare perioder av samverkan, t. ex. under »regenten», under Louis-Philippe och tidvis under Napoleon III. En dylik historia måste på många håll skapa mer eller mindre medvetna känslor av arvfrienskap eller åtminstone av inrotad misstro. Den, som något följt fransk historisk och politisk publicistik, har ej kunnat undgå att flerstädes spåra denna underström, i viss mån liknande den, som på sina håll alltid, all yttre vänskap till trots, utmärkt förhållandet mellan två andra gamla historiska rivaler, nämligen Sverige och Danmark. Och det är att märka, att den öppna engelsk-franska motsättningen går vida längre fram i tiden. Den nuvarande officiella franska regeringens båda mest kända namn, Pétain och Weygand, ha i sin ungdom upplevt den tid, då Jules Ferry kolonialpolitiskt samverkade med Bismarck mot England, och de flesta andra böra minnas Fashoda, då Frankrike endast genom en förödmjukelse undgick öppet krig med Salisburys och Joe Chamberlains England, liksom boerkrigets hatstämningar mot *la perfide Albion*.

Även senare ha dylika känslolägen otvivelaktigt förnummits bakom *entente cordiale's* fasad. Under det förra världskriget hade det invaderade och halvt förblödda Frankrike ofta känslan av att bära en vida tyngre börda än England, vars största insats, den för krigets utgång viktigaste, blockaden, ej syntes på samma sätt som hekatomberna vid Verdun, vid Somme och i Champagne. Londonregeringens undandragande av den i utsikt ställda garantin för den nya freden var sedan ett mycket hårt slag för Frankrike, och under 1920-talet hade man i Paris ofta känslan, att England gynnade den slagne fienden på sin förra bundsförvants bekostnad.

Sådana stämningar måste med mångdubblad kraft flamma upp i maj 1940, då Frankrike åter blev föremål för en invasion och dess armé ännu en gång måste taga stöten nästan ensam. Men hur mänskligt begripliga dylika känslor än äro, ha de föga med saklig kritik att göra. Ty då Frankrike den 3 september 1939 utfärdade sin krigsförklaring, visste det mer än väl, att Englands första 250,000 värnpliktiga rekryter börjat sin utbildning i juli samma år och att det måste dröja mycket länge, innan ett avsevärt antal brittiska divisioner kunde kämpa i Frankrike. Och när Pétain offentligen jämför Englands numeriska insats *nu* — efter nio månaders krig — med den av 1918 — efter fyra år — kan den åldrige marskalken knappast vara i god tro. Att sedan Englands uraktlåtenhet att i tid införa allmän värnplikt var ett ohyggligt missgrepp, är en annan sak. När beslutet omsider fattades, var det som bekant under skarpa gensagor från arbetarpartiet.

Frankrikes snabba militära och moraliska sammanbrott — som ej

blott genom sin plötslighet och fullständighet utan även psykologiskt och tekniskt påminner om Preussens av 1806 — måste rent oreflekterat öka benägenheten att skjuta skulden från sig själv och på en bundsförvant, vars insatser ej voro alltför påtagliga. Mycket tyder även på att den engelska ledningens psykologiska handlag i umgänget med Frankrike ej varit särskilt gott. Jordmånen var således god för bitterhet och ömsesidiga beskyllningar.

Men det är ej blott dessa känslöstämningar, som ligga bakom det, som nu trätt i öppen dag. Mer och mer blir det tydligt, att det så kallade franska miraklet denna gång varit blott skenbart och att trots kampen för livet mot den yttre fienden en förbittrad inrepolitisk strid hela tiden pågått bakom kulisserna. Här torde man ha att se ett arv från de olycksaliga folkfrontsären, vilkas yttre och inre missgrepp och katastrofer drivit upp partimotsättningarna till en grad, där fäderneslandet trädde i bakgrunden. Reynaud — av allt att döma den ende betydande statsman, som fransk parlamentarism kunnat skapa efter Clemenceau och Poincaré — hade därför aldrig en säker ställning. Inom vida kretsar gällde hatet mot folkfronten och ängslan för hotade sociala förmåner mer än Frankrikes framtid. I dessa läger har tydligen Pierre Laval, mannen med den vita halsduken, de svarta tänderna och de på obekant sätt samlade millionerna, drivit sitt spel. Ett avfall från England och ett närmande till de latinska systemationerna Italien och Spanien har framstått som bästa sättet att nå en hygglig fred och att rädda den sociala hierarkin.

Laval har här kunnat bygga ej blott på öppet fascistiskt orienterade kretsar av eldkorstyp utan även på en del vanliga konservativa element samt på det neosocialistiska partiet — dit nuvarande inrikesministern Marquet hör — som redan tidigare haft vissa nationalsocialistiska sympatier och varifrån förliden sommar kampanjen mot »att dö för Danzig» utgick. Denna konstellation har så vunnit stöd i tongivande militära skikt inom både armén och flottan. Desperationen över det förintande nederlaget, harmen över folkfrontens militära försummelse och bitterheten över den ringa engelska hjälpen ha betytt mycket, men vissa generaler, framför allt Weygand själv, hade redan tidigare ansetts hylla fascistiska sympatier.

Händelserna kring Reynauds fall ha i viss mån karaktär av en formellt inom författningens ram utförd statskupp. Kamrarna synas ha ställts helt utanför regeringsskiftet och sammankallades ej, förrän de stodo inför ett i allra högsta grad fullbordat faktum. Den parlamentariska seans, som sedan uppförts i Vichy, torde i Frankrikes historiska äga en ganska adekvat förebild i de parlamentariker, som sammantrumrades på kvällen den 19 brumaire för att bekräfta de nya makthavarna, några timmar efter det att Murats grenadjärer gjort rent hus med den första republiken.

Hos Pétain och hans inspiratörer äro vissa tendenser uppenbara. Inrikespolitiskt hyllar man något slag av fascism. Visserligen har regeringen förklarat, att den nya konstitutionen skall hålla sig inom ramen för de republikanska idéerna och den gällande författningen,

men om man betänker, att utrikesministern några dagar före stilleståndet högtidligt förklarade, att Frankrike aldrig skulle acceptera villkor, som kränkte dess heder, torde dylika utfästelser ej böra tolkas alltför småaktigt. Utrikespolitiskt åter blir det alltmer tydligt, att man redan från början ej blott åsyftade moderlandets militärt oundvikliga kapitulation utan ville söka förbättra fredsutsikterna genom att i realiteten om ock ej i form ställa Frankrikes resurser till förfogande för segrarnas vidare kamp mot England. Förhandlingarna med England rörande flottans öde, både före stilleståndet och före slaget vid Oran, synas klart visa detta, påtryckningarna på befälhavarna i Nordafrika och Syrien likaså. De kommentarer, som axelmakternas press har bestått den franska republikens Vichykur, giva för övrigt snarast vid handen, att regimen Pétain—Laval ur utrikespolitisk synpunkt blivit en felspekulation.

I denna situation hade England, om det över huvud taget ville söka bevara sin frihet, intet val. Herraväldet till sjöss är dess enda återstående trumfkort, en kombination av Frankrikes, Tysklands och Italiens flottor vore jämnstark med den brittiska. Visserligen ha Hitler och Mussolini lovat att ej nyttja den under deras kontroll ställda franska marinen mot England, men varje iakttagare av Europas historia efter 1933 torde kunna förstå, att kabinettet Churchill ej vågade satsa sitt lands framtid på de löftena. När franska regeringen, väl under tyskt tryck, vägrade antaga anbudet att låta sina eskadror avgå till Franska Västindien för resten av kriget, var tärningen kastad. För England återstod blott att i större skala upprepa 1807 års händelser. Mången engelsman torde dock ej kunna undgå att fråga sig, varför ej den handlingskraft, som nu sent omsider utvecklades, ej förliden höst eller i april och maj detta år togs i bruk mot Storbritanniens ursprungliga fiender i Nordsjön och Medelhavet.

England står nu till synes isolerat mot kontinenten. På tyskt håll har man skyndat att jämföra läget med det före slaget vid Hastings. Naturligare vore kanske en parallell med 1810, året för konungens av Rom födelse och fem år före Waterloo. Men alla jämförelser halta, ty under Napoleonskrigen fanns å ena sidan intet flyg och inga undervattensbåtar, å den andra inga brittiska dominions och ingen amerikansk världsmakt. Ej heller vet man 1940 ännu, om England denna gång rymmer en Castlereagh och en Wellington.

Ersättningsskyldigheten I april godkände riksdagen regeringens förslag till förordning om utrymningshjälp.

Denna reglerar de villkor och de former, enligt vilka evakuerade kunna erhålla ekonomiskt bistånd av staten. Riksdagens och andra lagutskottets granskning skedde med den exceptionella brådska, som tyskarnas plötsliga ockuperande av Danmark och Norge krävde — eljest hade sociala försvarsberedskapskommitténs betänkande, som legat till grund för regeringsförslaget, framlagts redan i slutet av förra året. Tiden tillät icke någon ingående granskning av propositionen. Många hoppades kanske, att det läge aldrig skulle uppstå, då

förordningen behövde tillämpas; skulle evakueringen verkligen trots allt bli verklighet, vore det väl i det kaos, som då blir ofrånkomligt, tämligen likgiltigt hur bestämmelserna utformats. Delvis ha utrymningshjälpsförordningens normer dock redan trätt i tillämpning, nämligen vid den nyligen avslutade skolbarnsevakueringen. Även om möjligheterna nu att åstadkomma ändringar få anses vara nästan inga, vilja vi ändock fästa uppmärksamheten på ett avsnitt av lagstiftningen, nämligen om ersättningsskyldigheten för erhållen utrymningshjälp (rese-, kontant-, hyres- och sjukbidrag eller naturahjälp).

Enligt sociala försvarsberedskapskommitténs betänkande skulle hjälp på inkvarteringsorten samt under färden dit eller därifrån lämnas alla som helt eller tillfälligtvis saknade medel, oavsett om de voro fattiga och rika. Inkvarteringsmyndigheternas prövning skulle m. a. o. avse blott behovet av hjälp för stunden. För alla, som mottagit hjälp eller enligt lag äro underhållsskyldiga mot hjälpta, föreslogs samtidigt en principiell återbetalningsplikt att gälla delvis under och eljest efter utrymningen. Prövningen av förmågan att återbetala skulle, med vissa undantag, fullgöras av ett särskilt organ på utrymningsorten, d. v. s. på de evakuerades hemort (utrymningshjälpsnämnder; omhändertagandet av de evakuerade på inkvarteringsorten skall däremot ske genom särskilda inkvarteringsnämnder eller andra kommunala organ, som få att fullgöra särskild inkvarteringsnämnds åligganden). Återbetalningsskyldigheten skulle dock enligt kommittén icke sträcka sig längre än att vederbörande ersättningsskyldiga vid prövningen kunde antas ha rimliga möjligheter att fullgöra denna. I den nya nu antagna förordningen har däremot uppställts som huvudregel, att de, som efter behovsprövning på inkvarteringsorten tilldelats hjälp, samtidigt därmed befrias från plikten att till statsverket utgiva ersättning härför. Ersättningsskyldighet skall nämligen begränsas till vissa närmare angivna grupper, nämligen 1) de, som under en viss fastställd övergångstid, i regel 14 dagar, fått hjälp men efter denna tid fått denna indragen; 2) skolklasser; 3) de, som ej fullgjort underhållsskyldighet gentemot evakuerade; 4) de, som erhållit hjälp genom brottsligt förfarande vid uppgiftslämningen. I konsekvens därmed ändrade statsmakterna förfarandet vid prövningen av ersättningsfrågor i så måtto, att den av kommittén föreslagna, efter utrymningsens upphörande tänkta stora »avräkningen» mellan staten och de evakuerade slopats; förordningen stadgar i stället, att prövningen av ersättningsfrågor alltid skall verkställas efter hand.

Till grund för både kommitténs och regeringens förslag har legat den uppfattningen, att vanliga socialhjälpsregler ej gärna kunna vara tillämpliga i ett sådant allvarligt läge, då civilbefolkningen måste evakueras och landets finanser kunna antas vara till det yttersta ansträngda. När det gäller att rädda livet kan det inte vara något orimligt krav att människorna hjälpa till med alla sina resurser. Denna principiella utgångspunkt har väl icke från något håll motsagts. Invändningarna ha i stället riktats mot de praktiska conse-

kvenser som skulle uppstå, ifall regeln om principiell återbetalningsskyldighet upprätthålles. Särskilt har det befarats, att ett stort antal ärenden skulle kvarstå till utrymningens slut utan att någon utsikt funnes att den evakuerade efteråt någonsin skulle kunna gälda den utbetomna hjälpen. Kommittén hade emellertid själv förutsett, att i ett visst läge kunde komma att tala för ett summariskt förfarande; den föreslog nämligen, att Kungl. Maj:t eller myndigheter helt eller delvis skulle kunna befria från ersättningspliktens fullgörande. Socialministern fruktade dock, att hjälpen skulle för de evakuerade te sig som en växande skuldbörda, och han försökte därför gå en medelväg, när återbetalningsskyldigheten begränsades till vissa bestämda kategorier. I den mån man därigenom verkligen kan utsondra en del hjälpta människor, vilka näppeligen kunna antas bli i stånd att återbetala något, måste det betraktas blott som en praktisk fördel att systemet på så vis förenklas och lättas. Frågan är likväl, huruvida regeringsförslaget lämnar betryggande garantier för att förfaringssättet blir rationellt både i så måtto att alla hjälpbehövande erhålla hjälp och i så måtto att rättvisa någotsånär skipas mellan de hjälpta ifråga om de egna skyldigheterna.

I förra hänseendet anmäler sig spörsmålet, hur man efter den första fristen, under vilken alla anmälda hjälpsökande ju utan vidare skola hjälpas, bör förfara med en person, som för tillfället i avsaknad av disponibla tillgångar är otvetydigt hjälpbehövande men eljest kan vara i bemedlad ställning. Alla skäl tala för att även denna person måste hjälpas men också för att han eller hon ålägges återbetalningsskyldighet. Hur departementschefen velat lösa detta säkerligen icke sällsynta fall framgår ej klart av författningsförslaget; man kan tänka sig att personen hjälptes utan återbetalningsplikt eller av inkvarteringsnämnden får låna medel eller får hänvända sig till fattigvården. Den förstnämnda utvägen kan dock icke vara rättvis mot andra utrymmande, som väl ha kontanta tillgångar men äro sämre situerade; de bägge andra utvägarna leda till ett förfarande, som ingalunda är enklare än kommittéförslaget om återbetalningsskyldighet och dessutom splittrar denna hjälpverksamhet.

När det i övrigt gäller att skipa rättvisa mellan olika hjälpmottagare, måste man ställa sig frågande till möjligheten härav på basis av en på inkvarteringsorten företagen behovsprövning. All hjälp, som lämnats på grundval av oantastliga deklARATIONER, skall ju gå fri från ersättningsskyldighet, såvitt det icke är fråga om tidigare nämnda undantagsgrupper. Men kunna kommunalmyndigheter låt oss säga i Härjedalen verkligen vara i stånd att förete en sorgfällig behovsprövning ifråga om evakuerade stockholmare, ens om de under ett krig skulle ha tid därtill? Om ej så kan vara fallet, är det under ett krig möjligt eller med hänsyn till krafternas då behövlige anspänning för större uppgifter ens ändamålsenligt att i form av ett pappersregemente införskaffa kompletterande uppgifter från den utrymda ortens myndigheter? Och vad garanterar att den ena kommunala inkvarteringsnämnden tillämpar samma principer som den

andra? Man kan mycket väl tänka sig att av två personer från samma utrymda ort, vilka hamna i skilda kommuner, den ena erhåller hjälp, medan den andra, som kanske är i sämre ekonomisk ställning, förvägras sådan. Och riskerar man icke genom regeringsförslagets utformning, att de förtänksamma, d. v. s. de som ha tillgångar disponibla, vid behovsprövningen förvägras en hjälp, som de oförtänksamma ej kunna förvägras?

Man måste kort sagt allvarligt befara, att behovsprövningen icke enligt förordningen kan företas på ett nödtorftigt rättvisande sätt och att följaktligen hela systemet blir bristfälligt, ja, rent av kan brista till följd av ett utbrett missnöje med dess verkningar. För att avhjälpa den största svagheten låte det sig tänkas, att inkvarteringsmyndigheterna vid behovsprövningen finge en diskretionär rätt att bestämma, att hjälp i tveksamma fall utlämnas med skyldighet för den hjälpmottagande att på hemorten underkasta sig en senare prövning genom utrymningshjälpnsämnden av frågan om ersättnings-skyldighet. Inkvarteringsmyndigheterna skulle därigenom genast från ersättnings-skyldighet kunna befria uppenbart medellösa, särskilt då en del åldringar, änkor, invalider och andra, men träffade själva intet definitivt avgörande i ersättningsfrågan rörande de personer, som kunna tänkas äga en möjlighet till återbetalning. Visserligen skulle man härigenom fortfarande icke kunna undgå ojämnheter i praxis vid olika inkvarteringsnämnders handläggning av understödsärendena, men man skulle — utan att brista i hjälpsamhet mot de evakuerade — vinna den fördelen att just hemortens myndigheter, med sin större kännedom om de evakuerades förhållanden, finge avgöra de tveksamma fallen och att detta avgörande kunde uppskjutas till dess utrymningen upphört.

Man får ej förglömma en omständighet: evakueringar kunna verkställas ej blott under förhärjande krig utan även vid krigsfara eller såsom försiktighetsmått. Om en utrymning företas i samband med krig eller blir av långvarigare beskaffenhet, kunna andra principer läggas på behovsprövningen och ersättningsplikten än om en nervkrisutrymning verkställes, vilken kanske varit av mycket kort varaktighet och icke åstadkommit någon rubbning i de evakuerades ekonomiska förhållanden. Icke förrän utrymningen upphört kan man vara fullt i stånd att bedöma evakueringskostnadernas slutliga omfattning och eventuella förändringar i vederbörandes ekonomiska status. Efter en evakuering kan ersättningsspörsmålet dessutom prövas noggrannare och efter enhetligare linjer, till äventyrs mycket summariskt, ifall omständigheterna tala härför. Dessutom skulle en generell ersättningsplikt troligen avhålla en del människor, som ej äro i behov av hjälp, från att ansöka om dylik, eventuellt söka tillskansa sig dylik. Även vid en jämförelse med fattigvårdslagens generellt uppställda ersättningsplikt kunna utrymningsförordningens begränsade ersättningsföreskrifter inbjuda till kritik.

Ett direkt samband med ersättningsfrågan ha formerna för utrymningshjälpnsämndernas arbete. Dessa nämnder, som skola pröva er-

sättningsfrågan, skola bestå av en statligt förordnad ordförande och två kommunalvalda ledamöter. Enligt sociala försvarsberedskapskommitténs förslag skulle i nämnden därjämte sitta ett kronoombud, men Kungl. Maj:t har — utan närmare motivering — ansett denna anordning icke erforderlig. Besvär över nämndens beslut, som skola föras till kammarrätten, kunna enligt förordningen blott anföras av enskild sakägare. Ytterligare bör anmärkas, att Kungl. Maj:t gjort inkvarteringsnämnderna kommunala, medan kommittén förutsatte att de evakuerade skulle på inkvarteringsorten omhändertas av decentraliserade statliga organ. Resultatet har blivit, att utlämnandet av utrymningshjälp, som helt och hållet bekostas med statsmedel, i första instans, d. v. s. vid den första behovsprövningen, handhas av kommunala organ, och även i andra instans, d. v. s. vid prövningen av ersättningsfrågor, kan avgöras av de kommunvalda medlemmarna, som ju äga majoritet i utrymningshjälpsnämnderna; dessutom finnes ingen möjlighet ens för den statligt valde ordföranden i en utrymningshjälpsnämnd att överklaga ett nämndbeslut, hur oegentligt detta än skulle kunna te sig från statens synpunkt. Ett system, som möjliggör att kommunalmän få disponera kanske stora statsmedel utan någon möjlighet till statligt inskridande i fall av missbruk, kan icke betecknas såsom rationellt.

Detta spörsmål är viktigt även ur synpunkten av att skapa rättvisa mellan hjälpta inbördes. Man måste nämligen räkna med att en utrymningshjälpsnämnd kan komma att tillämpa mycket generösare principer än en annan, måhända grannförsamlingens, varigenom missnöje kan uppstå. Risken härför måste bli så mycket större, om nämndens ledamöter veta att ingen annan appell ges till högre rätt än den, som har sin grund i missnöje över att för höga ersättningsbelopp fastställts eller att ersättningsplikt över huvud ådömts. Med kronoombudsinstitutionen skulle man kunna vinna både en garanti mot missbruk av statsmedel och en större möjlighet att få ersättningsfrågorna enhetligt avdömda. Blotta förekomsten av ett kronoombud borde vara ägnad att verka i denna riktning. Man behöver icke uttala något misstroende mot kommunvalda ledamöters vilja att förfara ansvarskännande, därför att man här liksom på alla andra samhällsområden vill skapa nödiga garantier för att statsmedlen omhänderhas på ett så långt som möjligt likartat och ändamålsenligt vis.

Historien och dagsläget — Det var vid själva upptakten till de **några löpande anteckningar.** sista månadernas omstörtningar, som en tidigare historisk situation kom att allmänt dryftas. Ribbentrop och Molotov enade sig i Moskwa augusti 1939 om viss uppdelning av Europa i tyska och ryska intressesfärer. Man såg i detta möte en ny upplaga av kejsarna Napoleon och Alexanders avtal om liknande ting i Tilsit juni 1807. Den franske världshärskaren hade då redan nått mästerskapet i konsten att inbördes isolera offer och motståndare. Han firade längre fram ytterligare triumfer i samma taktik.

Sorel, revolutionshistorikern, sammanfattar sin lysande undersökning av den fransk-ryska uppgörelsen 1807 i antitesen: »Tilsit qui parait tout fixer, au fond, n'arrête rien.»

Parallellen är påtaglig, icke minst ur denna sista synpunkt. Den tysk-ryska expansionen går, sedan augusti 1939, som en lavin över Europa eller syftar därhän, och ett huvudvillkor för dess framgång har varit de båda Moskwakontrahenternas upprepade, politiska och strategiska isoleringsaktioner sinsemellan och mot tredje man. Överfallna eller hotade, stora och små stater ha icke förmått tidigt och enigt hejda angriparna. Man tröstar sig kanske med det Napoleonska imperiets katastrof på Rysslands slätter 1812 och hoppas att icke heller nu ett sådant pactum som 1939 års skall kunna varaktigt bestå. Det är oss fördolt vad redan förstummade folk tänkt och tänka härutinnan. Om en tysk-rysk brytning vore något att räkna med under överskådlig tid, skulle väl kapitulationsvillkoren på skilda håll färgats av vad man därvidlag fruktar eller hoppas.

Det må här vara nog framhålla, att det förflutna kan aktiviseras både för klarsyn och politisk effekt och att Hitler i sin imperialism marscherar nästan lika hastigt bak- som framlänges. Uppsamlade spänningsmoment från sekler tillbaka, accumulerar han, enligt uppgift, nationell och europeisk kraft för ett årtusen. Det rådde i de parlamentariskt styrda, Versaillespolitiskt »tillfredsställda» staterna, ett slags historisk mättnad, som knappast medgav spekulativa utblickar i vare sig ena eller andra riktningen. Askådarmentaliteten flyttade ut i själva löpgravarna. Och som man rustat sig på knapp sikt, så krävde icke heller kamp och kapitulation någon nämnvärd tidsutdräkt.

Harald Hjärne ägnade, i en tidig föreläsningsserie över revolutionen och Napoleon, mycken eftertanke åt vad samtiden kallade Bonapartes uppkomlingsstrategi. »Han känner icke de enklaste regler», var den österrikiske ärkehertig Karls och hans ancien-regime-generalers dom över den banbrytande segraren vid Marengo, Ulm och Austerlitz. Man jämföre med denna tillrättavisning den förfäran Herman Rauschning kände, då Hitler redan före sitt makttillträde (hösten 1932) i en krets av trogna på alpslutningen skizzerade de blixtoffensiver, som den sistnämnde Führern i sinom tid tillämnade mot olika länder, bland dem Sverige. Det kan vara möjligt, att en fackveteran som ärkehertig Karl, om han varit tillstädes, skulle tagit dessa vittutseende projekt, i deras första grodd, nyktrare än den blivande politiske avfällningen. Skulle här föreligga en antedatering, så stämma i varje fall vissa punkter i avslöjandet med numer fullbordade, segerrika handlingar efter den tid, då Rauschnings bok utkom. Det är därför tänkbart, att ryktbara försvinnanden som generalerna von Schleichers och von Fritzsches 1934 och 39, liksom Game-lins 1940, ha visst samband med Hitlers nya krigföring utanför reglerna.

Napoleon höll stånd efter Leipzig omkring fyra månader kring Seine och Marne 1814. Paris uthärdade efter Sedan en ungefär lika

lång belägring 1870. Men Hitler och Keitel, den nuvarande tyske generalstabschefen, voro färdiga med Frankrike och dess förposter på sex veckor. Man påminner sig den åldrade Wilhelm I:s glada häpnad, efter sitt sammanträffande med den slagne och fångne Napoleon III, i telegrammet till gemålen: »vilken vändning genom Guds skickelse!». I trots av all invand både övertro och underdånighet voro nog i midsommardagens Berlintidningar 1940 både glädjen och överraskningen lika uppriktiga, när vapenvilan i Compiègne noterades för världen.

Men det ljungeldslika ligger denna gång icke blott i krigsoperationerna utan också i växlingen av de reaktioner, som avlöst varandra hos de till sist besegrade: tillförsikten, anspänningen och självprovningen. Tänker man sig dessa tre stämningsfaser för sjuttio år sedan, sådana de t. ex. i Hanotoux's skälvande skildring markerats av namnen Ollivier, Gambetta och Thiers, så ligger då mellan vart stadium hela månaders avsnitt i händelseförloppet och hela tidskedens i deras utformning. Den, som nu söker följa telegramavdelningarna i Europas sista fria press, den engelska och schweizisksvenska, känner bokstavligen andtrutenheten och anar räckvidden av den process, som ännu blott är under uppsegling mellan den slagna sidans huvudaktörer: Frankrike och England.

»Archiprêt», fullfärdig! betygade före den tyska invasionen 1870 Olliviers krigsminister Leboeuf om den dåtida franska armén. Man hade programenligt sökt, men av parlamentariska skäl blott nödortfigt kunnat rekonstruera den efter preussisk förebild. Tillförsiktsparollen ljöd: »Det fattas ej en damaskknapp.» Daladier, stats- och krigsminister 1939—40, var, som det ojämförliga flertalet av sina landsmän, beredd utfärda samma oinskränkta förtroendebevis för det fasta franska försvaret i Maginotlinjen, byggd på utnötningstanken. Blott en desperat, utsvulten fiende, som tvingats »utspela sitt sista kort», kunde våga ett angrepp på eller förbi denna spärr. Tyskarnas (för dem själva) »farligt framskjutna avdelningar» skulle »inom kort sakna bensin och ammunition. Hitlers möjlighet till seger var ett »halmstrå», som han »ej hittills förmått gripa» och därför »aldrig skulle återfinna». Detta är telegramrubrik, Havas-meddelande och »en högre fransk officers» uttalande 14—26 maj.

Men Reynaud, nytillträdd regeringschef och bestraffare av fransk militärisk slentrian, anar tidigt oråd. Han bebådar »nya män, nya metoder», avskedar — i samband med tyskarnas Maasövergång, som är krigets kanske avgörande händelse — fjorton generaler och når — med den gripande formeln: »Klamren Eder fast vid Frankrikes jord» — Gambettas patos mot sin tids defaitister: »ej en fotsbredd till arvfienden av Frankrikes jord, ej en sten av dess fästningar!». Den allt påtagligare tyska överlägsenheten erkännes allt öppnare på båda sidor Kanalen. Långe motsträviga engelska fackföreningsledare offra på en kongress i London ²⁵/₅ veckohelgen och lova Churchills nya regering: »vi skola ge Eder de vapen och den ammunition, Ni behöva». Morrison, socialistchef och kandidat till regeringschefens post,

Dagens frågor

numer förrådsminister, deklarerar förbehållsamt de luckor i Englands egen rustning, som man förut tillvitade Tysklands. Nyrekryterade årsklasser måste t. v. exercera med trägevär och i civila kläder. En serie engelska ransoneringspåbud accompagneras av tyska notiser om spärrade engelska marknader, 72 % av baconimporten, 33 % av fisken, 50 % av smöret o. s. v. Det skyntar samma oro i sista stund för en fientlig landstigning på den skyddade ön, som historikerna konstaterat 1588, 1665 och 1757, då spanjorer, holländare och fransmän hotade.

Självprövningen smyger i avspänningens spår, och jakten efter syndabocker fördjupas till nationell rannsakan. Den fladdrar i England kring det närmast liggande, som seden där är. New Statesman, av gammalt ett borgerlighetens samvete, skriver bittert ^{25/100}: »kriget kan omöjligt vinnas på vanlig kontorstid». Tidningen säger sig ur stånd upptäcka någon statlig förvaltningsgren, civil eller militär, som ej lider av kronisk långsamhet. Sunday Express, ett pennyblad, vänder sig ^{16/100} till massorna: »vi sökte njutningar i stället för att fostra män. Vi köpte nöjen i stället för kanoner.» I Frankrike klarnar med motgångarna överblicken. Pétain, från det ännu orörda hörnet av ett skövlat brinnande rike med heroiska men glesnande fronter och flyktande familjer, finner (^{18/100}) oförglömliga ord, som icke blott ha Gambettas och Reynauds retoriska glans utan tillika söka sig djupare än deras till folkinstkintens innersta: »vi voro icke så starka som för 22 år sedan. Vi hade icke heller så många vänner, alltför få barn, alltför få vapen och alltför få allierade. Detta var orsaken till nederlaget.»

Och *vi själva*? Ur en mera rytmisk historia än de flesta andra länders kan Sverige hämta lärdomar, som numer också grannars och stormakters öden dagligen förstärka. Hurudana äro på skilda håll hos oss och andra de kvantiteter och kvaliteter, som kunna tänkas sammanstöta på vår mark! Äro vi beredda? Radiomajoren tvekar för sin del icke. (^{2/100}): »krigshotet förskräcker oss icke, vi se riskerna i ögonen och räkna med dem..., varje dag, som går tär på de krigförande, och det kraftöverskott som finns för ett angrepp mot oss, minskas för var dag». Men den svenska teknologföreningens ordförande har vid sina fackbröders årsmöte tidigare på året ännu en gång som föregående år höjt en varning: »verkningsgraden i vårt samhälle torde ännu efter världskrigets och det finsk-ryska krigets utbrott kunna betecknas som relativt låg». Major Arvid Erikssons utsago erinrar om den engelsk-franska opinionsutvecklingens första stadium under blixtkriget, ingenjör Sten Westerbergs om det andra.

Det är möjligt att våra »kraftreserver», som senast doktor Karl Hildebrand på försvarslåneorganisationernas vägnar lovordade dagen efter midsommar, av olika fackmän provas högre kultiverade än de polska, rörligare än de franska, bättre utnyttjade än de engelska och något mera svåråtkomliga än de närmast jämförliga igelkottarnas, Hollands och Belgiens. Vad vi under alla förhållanden behövde

vore en periodisk fostran per radio, film och press — så objektiv och så exakt, som olika hänsyn tillåta — om skilda segrande och besegrade, statens resurser och svagheter, ställda i relation till våra egna. Industri och export konfronteras, under verklig kamp för tillvaron, med de svåraste både omlägnings- och avsättningsproblem. Förvaltningen är, efter vissa trevanden, på väg att med teknisk expertis centralisera de fordom mindre välkända krisnämnderna, och rikets budget kräver obönhörligt samma koncentration för krisändamål, både på utgifts- och inkomstsidan. Vårt försvar, och sist men ej minst, vår andliga, i yttersta mening nationella beredskap laborera likt normmännens med en hundratjugofemårig fredstradition. Dess risker torde i detta nu stå klarare för flertalet skandinaver än för hrr Tranmæl och Nordahl, vår landsorganisations norska gäster någon vecka före fransmäns och engelsmäns sista utrymning av Narvik. »Vi skola slåss, tills vi segra», sade de.

Det vore i vårt historiskt givna läge blott naturligt, om »verkningsgraden» på nu nämnda fyra arbetsområden visade en fallande skala i den ordning mellan den, vari de här ovan anförts. Rationaliseringsbehovet framträder då i motsatt, växande kurva. Den medborgaranda i offrande riktning, som ej minst radion under neutralitetsvakten avsett att väcka, skall mer och mer övertyga oss alla om dess nödvändighet. Spridda, ojämna facknotiser av skilda nyhetsförmedlare leverera i detta nu de militära, andliga, politiska, tekniska och ekonomiska materialet för veckan eller dagen, i den mån det direkt eller indirekt rör Sverige. Endast en fortlöpande, proportionerlig, pedagogiskt fängslande totalbild av dessa ingredienser fyller i längden folkmedvetandet med den klarhet och den kraft, som kan önskas. Lyriken är utan ansträngning vår arvedel.

Ingen historisk betraktare tänker på defaitism. Men det kan vara tillåtet att — med exemplen utifrån för ögonen — av alla krafter uppfordra till dess förebyggande.

Wilhelm Carlgren.

Per Engdahl och Fil. lic. Per Engdahl har nyligen i Svenska Dagbladet i en uppmärksammat artikel tagit avstånd från doktor Rosenbergs trevande försök att indraga Norden i den tyska livsrumsideologien. Kan man rätt uttolka de många orden, vill Per Engdahl tillerkänna Tyskland rätt till expansion i Mellaneuropa och företrädet till ledningen av det nya Europas öden. Men Sveriges och övriga nordiska staters frihet får ej antastas; Sverige måste, efter en nödvändig inre förnyelse, förunnas att efter sin egenart och historiska traditioner fritt och fredligen medverka vid världens uppbyggande. Något annat program kunde icke rimligen väntas av en person, som aldrig dolt sin beundran för nationalsocialismens Tyskland men samtidigt framträtt som predikaren av den svenska nationalsocialismens renässans. Ingen vill heller betvivla välmeningen hos denna

eldsjäl, när nu han vill söka häva motsättningen mellan sitt tyska och sitt svenska program. Men kunna dessa motsättningar överbryggas?

I aprilhäftet av den i Hamburg utgivna tidskriften »Die Aktion» skrev Per Engdahl en uppsats, rubricerad »Aktion—Gerechtigkeit—Geist». De, som följt hans skriftställarskap — och även Svensk Tidsskrift har gärna berett plats för hans orienteringar om ny tysk ideologi — stöta i denna uppsats icke på några egentligt nya synpunkter. Men inlägget har sitt intresse såsom resultatet av »den trängande nödvändigheten för de neutrala att skaffa sig en riktig bild av det verkliga skeendet». Termen »neutral» är kanske icke det fullt adekvata uttrycket för Engdahls »riktiga bild»; Tysklands framtid är Europas framtid; — — — om denna framtid skulle i detta krig förintas i enlighet med plutokratiens vilja, då skulle ingen kunna rätta en tusenårig historias oersättliga värden». Han vill klarlägga det nuvarande krigets tre motivsidor: den ekonomiska, den statspolitiska och den andliga. Vi lämna därhän, att han inför den tyska tidskriftens auditorium fallit in i kända agitationstonfall, exempelvis när han skriver om »der jüdische Kriegstreiber» Hore Belisha eller efter Mommsen (och Goebbels) talar om judarna som den vita rasens »Ferment der Dekomposition».

I fråga om den ekonomiska »linjen» framför lic. Engdahl en serie obestriddiga, i Sverige länge förfäktade satsar om Versaillesfredens obillighet och segrarmakternas ovillighet att i tid göra upp med Tyskland. Den nuvarande politikens problem äro emellertid, fortsätter Per Engdahl, icke territoriella i den meningen, att staterna efter nativitetens fallande behöva »Siedlungsraum»; vad de tarva är råvaror. Versaillesfredens uppdelade Europa i segrande och besegrade stater; de förra, utom Italien, blevo de rika och de senare de fattiga. Men de rika staterna och särskilt då England ha icke velat dela med sig; »vorläufig» ha »plutokraterna segrat i England; därför kom kriget».

Denna historieskrivning, som är en förskönande omskrivning av livsrumsideologien, synes något lättgjord. Vi bortse då alldeles ifrån, att Tyskland enligt egna officiella meddelanden begagnat en del av Polen som »Siedlungsraum» för bland annat sydtyskar. När Tyskland ockuperade Österrike och krävde Sudetområdet, åberopades aldrig ekonomiska intressen utan blott ideellt nationalistiska bevekelsegrunder, vilka för övrigt ännu så länge väckte stark genklang mångestäder utanför Tyskland. När Tjeckoslovakiets resterande del togs i beslag, kastades myten om det romerska kejsardömet fram. När kriget med Polen igångsattes, gällde tvisten från början suveräniteten över Danzig och en korridor genom korridoren; även då anfördes från tyskt håll blott rättmätighets- och nationalitetsargument. Hade kraven på Polen blott denna begränsade räckvidd, innefattade de omöjliga några ekonomiska problem av betydelse; avsåg återigen framstötten andra, näringspolitiskt betydelsefullare delar av Polen, måste den enda objektiva slutsatsen bli, att kraven på Danzig och korridoren endast voro en täckmantel för vida större mål. Skulle det

senare antagandet vara det riktiga, konstaterar man i sin tur att Polen var ännu fattigare än Tyskland. Ett ekonomiskt sönderstyckande av Polen och särskilt dess planerade industridistrikt hade därför icke kunnat innebära någon av lic. Engdahl eftersträvad rättmätig lösning av problemet om det fattiga och det rika Europa.

Det synes dessutom i högsta grad tvivelaktigt, om det var den engelska plutokratien och »ihrer jüdischen Hintermänner», som drevo England och Frankrike att efter det tyska angreppet på Polen söka infria sina garantiförbindelser. Det sannolikaste synes vara — icke minst att döma av de engelska parlamentsdebatterna — att de radikala grupperna och företrädesvis arbetarpartierna, ledda av sina antinazistiska åskådningar samt av ideella uppfattningar om principerna för den mellanfolkliga samlevnaden, drevo regeringarna med eller mot sin vilja att förklara krigstillstånd. Är det inte naivt att hävda, att t. ex. Labourpartiet lakejartat gick ärenden åt de »Kaufleute», som enligt Per Engdahl skulle ha förtjänat sitt guld på bekostnad av deras blod, »die mit Einsatz ihres Lebens im Kampf sich um den Bau des Weltreiches verdient gemacht haben». Och sedan kriget kommit i gång på allvar, tycks det i England inte vara plutokraterna utan främst arbetarpartiet jämte de mindre manstarka kretsarna kring Churchill, som med den största iver påyrkat både krigets fortsättande och krigets intensifiering. En historiker borde icke vara så släpphänt, att han alldeles tappat bort obekväma fakta. Han måste vara medveten om att andra intressen än materialistiska kunna leda motståndet mot Tyskland — det må sedan bli historikerns uppgift att värdesätta dessa intressen.

För övrigt synas få fraser ihåligare än det även i svenska pacifistiska kretsar hörda talet att plutokratien vore krigshetsande. Tänkte plutokraten blott plutokratiskt, måste han räkna kallt med ett krigs vinst- och förlustrisker; därvid skulle sannolikt icke ens vapenfabrikörn tro på ett slutligt personligt saldo. Det måste säga något, att intet århundrade varit så fredligt som »kapitalismens» århundrade, 1800-talet. Det säger även något, att kapitalismens förlovade världsdal, Amerika, varit den på krig fattigaste av de stora världsdalarna. I jämförelse med nationalitets- och prestigekrigen torde »kapitalistkrigen» vara ganska tunnsådda. Först när statskapitalismen blivit förhärskande, d. v. s. staten själv blivit plutokrat, tycks krigsfaran bli latent. Och det antikapitalistiska Sovjets krig mot Finland var omöjligt ett plutokratiens verk — Per Engdahl har dock sorgfälligt förbigått denna konflikt i »Die Aktion» men den hade kunnat infällas i bilden av den pågående »fascinerande» kampen mellan världsåskådningarna. Allt detta vare sagt oberoende av subjektiva tycken om kapitalismens väsen. Doktor Engdahl har hittat fel sjuka hos plutokratien.

Inte heller kan det rimligen påstås, att det nuvarande kriget hade sitt yttersta upphov i kravet på kolonier för lösande av frågan om »Rohstoff». Rikskansler Hitler har ju själv velat skjuta kolonialproblemet på framtiden, och även italienarna ha önskat frågan aktua-

liserad först senare, när landet vore färdigrustat och finansiellt hämtat sig efter det abessinska kolonialkriget — detta blev som bekant en dålig affär, ekonomiskt sett.

För att summera: ingen betvivlar Tysklands starka drift till ekonomisk expansion som *ett* av de bakomliggande motiven till inträngandet i grannstaterna. Ingen förvägrar heller tysk teknik och tysk organisationsförmåga ett oreserverat erkännande; bägge äro säkerligen vida överlägsna västmakternas och bägge böra få fritt utlopp samt ställas i det europeiska samlivets tjänst. Vad Svensk Tidskrift skrev vid krigsutbrottet i höstas kan upprepas: »västmakternas försummelse att i tid uti ett större sammanhang justera Versaillesfredens resterande orättvisor på olika håll i Europa borde gottgöras»; frågan om »ekonomiska intressesfärer borde kunna lösas, i en anda höjd över Versaillesfredens hämndkänslor, utan annekteringsmetoder, men med beaktande av varje stats behov och förmåga, allt med målet att främja hela Europas välstånd». Men den Engdahlska historieskrivningen, med dess framskjutande av kampen om råvarorna och den engelska plutokratiens allenaskuld till detta krig, övertygar icke en objektiv neutral publik. Händelseutvecklingen täcker nämligen icke skildringen. »Tyskland kan icke vara ett kulturfolk, om det icke kan lösa sina råvaru- och marknadsproblem; — — — utan en högre levnadsstandard för de tyska arbetarna kan samtidens och framtidens Tyskland ej bygga upp någon kultur; dessa oemotsärliga fakta skapa den rätt, för vilken Tyskland nu kämpar.» Än en gång frågar man författaren i »Die Aktion»: gällde striden om Danzig och korridoren — eller om det stympade, fattiga Tjeckoslovakiet eller det pauvra Memel — endast höjandet av de tyska arbetarnas levnadsstandard? Har det ens någonsin uppfattats så från någondera sidan i detta krig? Kan kriget för övrigt inom överskådlig tid höja levnadsstandarden gent emot tiden före?

Vi skola hastigare gå förbi Engdahls »statspolitiska» linje. Han uppställer två teser. Enligt den första är demokratin ett slags lyx, »som man måhända kan hänge sig åt, om man inte har några stora problem att lösa; — — — de fattiga folken måste ledas hårt (straff geführt sein) för att segra». Enligt den andra var folkförbundet de rika staternas kampmedel mot de fattigare.

Eftersom det är varje stats ensak att ordna sitt styrelsesätt efter gottfinnande, föranleder tesen nr 1 blott en stilla undran, om det fattiga Rysslands röda diktatur uppfyller lic. Engdahls anspråk på den »Autorität, Disziplin und Führung», »utan vilken ingen frihet kan leva vidare» eller om Führersystemet passar bäst för folken i axelområdet och möjligen dess förlängning? Omdömena i tesen nr 2 om N. F. torde i begreppsklarhetens namn lämpligen sönderdelas allt eftersom perspektivet är tyskt eller svenskt. För Tysklands del är det lätt att fatta, att N. F. betraktades som segrarmakternas assuransbolag; det neutrala Sverige har också ständigt tagit avstånd från sammanblandningen av Versaillesfreden och N. F.-pakten, ända tills den senare — givetvis för sent — utbröts. Ser man åter N. F. ur

svensk synpunkt, som ett skydd för de små alliansfria staternas oberoende, vore det obilligt att fränkänna förbundet all historisk betydelse, i vart fall i jämförelse med livsrumsideologiens nu lätt åskådliga konsekvenser för de tretton ockuperade staterna. Vore man riktigt petnoga — vilket kanske är förmätet, när det gäller ett så suveränt tillrättaläggande av de större världshistoriska utvecklingslinjerna som Engdahls — kunde man ytterligare erinra om två saker. För det första hade N. F. i mycket liten utsträckning att skaffa med relationerna mellan segrarmakterna och Tyskland, ty dessa ämnen drogos från N. F. till ambassadörkonferensen eller allehanda extrakongresser och specialorgan; sannolikt skulle en noggrann undersökning dock visa, att N. F:s befattning med dessa ting, om den nu över huvud haft någon betydelse, gått i utjämnande riktning. För det andra voro N. F:s svåraste kriser Korfu- och Abessinienfrågorna; i bägge fallen var det den enligt hr Engdahls terminologi fattiga staten Italien, som levererade konflikten icke med de rika västmakterna utan med ännu fattigare grannar. Ingen kan vilja galvanisera ett N. F. från födelsen så ofullgånget som den Wilsonska skapelsen. Men en svensk historiker borde i den historiska sanningens och det svenska livsintressets namn tveka att alldeles utan vidare ge sitt principiella förord för dynamiken som ersättare av N. F:s till sin konsistens av Per Engdahl så förhånade rätt. Det kan finnas en medelväg.

Den tredje eller andliga linjen slutligen karakteriserar lic. Engdahl något motsägelsefullt. Först skriver han att de demokratiska staterna varken äro »materialistisch oder passiv philanthropisch», och kort därpå heter det, att »kampen i våra dagars Europa är äntligen en kamp mellan två världsåskådningar, mellan gloende (sturem) materialism och den västerländska andans nyuppväckta krafter». Nå, denna oklarhet stör icke. Mot demokratiernas världsåskådning står alltnog »den heroiska inställningen hos fascisterna, nationalsocialisterna, falangisterna, nysvenskarna o. s. v.». »Att leva är att våga, och den som icke består vågspelet, är dömd till andlig död.» »Blott människor, som ha erfarit livets dynamiska rytm, kunna fatta hjältemodets hemlighet.»

Icke utan intresse konstaterar man — antingen man tänker på rörelsernas syftemål eller rörelsernas politiska betydelse — att Per Engdahl satt sin egen veterligen avregistrerade nysvenska rörelse på pränt på samma rad som Mussolinis och Hitlers världshistoriska skapelser. Heroismen är eljest ett mångtydigt begrepp, vari man kan inlägga precis vad som för ögonblicket passar. Däri kan intolkas en i och för sig önskelig uppräckning av demokratien men också själva djungelns lag. Under heroismens begrepp faller tydligen numera även sveket. Mot heroismen stridande är uppenbarligen icke heller att gå hårdare fram mot dem, som heroiskt försvara sin frihet, än mot dem, som oheroiskt ge upp. Hemligheten med heroismens rätta väsen är sannerligen svår att fatta. Den kan dock begripas även av andra än av dem, som aktivt erfarit den dynamiska rytmen. Den kan även upplevas av heroismens objekt, t. ex. av Finlands och Balticums

folk, som blivit föremål för Stalins heroiska verksamhetslust. Ja, eftersom heroismen icke känner någon laglig begränsning av sin räckvidd, måste det bero på en sinkadus, om den heroiske själv blir subjekt eller objekt. Är lic. Engdahl konsekvent i sin Nietzscheanska kärlek till det farliga, måste han tjusas av utsikterna till bäggedera. De mindre staterna kunna dock aldrig känna ett maximum av tänkbar trygghet, om invid deras mark livsrumsideologiens borrhål laddas med heroismens dynamit. Själv har Engdahl tydligen — både i »Die Aktion» och Svenska Dagbladet — satt sin lit till att kristendomens läror skola åstadkomma en heroismens sedelag, som utstakar de nya gränserna för rätt och orätt. Dessvärre ger kristendomen ingen entydig anvisning om t. ex. zink- och malm- och bensinproblemens lösning. När kristendomen hos Per Engdahl är så vid, att dess människokärlek tillstuderar honom att delta i judehetsen, kunna okänsligare andar än han ännu längre tänja dess innebörd.

Men det finns en annan sorts heroism för dem, som visserligen i omvälvningarna på kontinenten se gryningen av en ny tids morgon men som med tanke på sitt eget land ej reservationslöst åskåda händelseutvecklingen. Det är att öppet deklarerera, till äventyrs även i »Die Aktion», var de anse gränsen för det dynamiska vågspelet gå. Anse de att mindre stater, som kanske representera en säregen och livssterk nationell kultur, ha sämre rätt att leva sitt fria liv än de stora staterna att hämningslöst tillämpa livsrumsprincipen? Tycka de att autonomi är likvärdig med integritet? Se de någon garanti för att nationalitetsprincipen, vilken enligt Engdahls inlägg i Svenska Dagbladet »ej kan överges om Europa skall bli en organisk kulturgemenskap», kommer att respekteras i de fall, då den råkar i kollision med andra élanprinciper? Vilken är lic. Engdahls innersta uppfattning om händelserna i Tjeckoslovakiet, Polen, Balticum, Finland och Norden? Vilka ha rätt att tillämpa livsrumsläran? Är det logiskt att fria i fallet Tjeckoslovakiet men fälla i fallet Balticum och Finland? Kan icke hans ärliga svar härpå bli ett indirekt erkännande att hans egen nya samhällsmoral ytterst utmynnar i en värdenihilism uti den mellanfolkliga sammanlevnaden?

Vi, som känna Per Engdahl, tro icke att hans uppfattning i dessa stycken nämnvärt avviker från vad de flesta neutrala tycka och tänka. Därför förstå vi icke hans aktion i »Die Aktion». Livsrumsideologien och heroismen äro farliga läror för mindre stater, som näppeligen bli saliga på Engdahls fason. Dessa läror garantera ingen upphöjd »Gerechtigkeit» men väl den starkares makt. Tysklands rätt, de neutralas samarbete med ett segrande Tyskland och Europas framtid överhuvud måste sökas efter andra värderingar. Lic. Engdahls tillit till Tysklands självbesinning kan vara välgrundad, varom framtiden må vittna. Vill han som medborgare i ett neutralt land nödvändigtvis bekänna färg i storkriget och från parketten heja på sitt favoritlag, hade det varit rejälare att utan all mytologi förklara, att krigets lag gör tillfälliga avsteg från vedertagna rättsförhållanden oundvikliga men att han det oaktat finner Tyskland representera

det livstarkaste i tiden. Det kan finnas många föreningspunkter för svenska och tyska realintressen. Men hans ideologi är ur svensk synpunkt en tvetydighet, ty den för honom in i oöverkomliga motsägelser eller förirrar honom i frasernas töcken. Han borde i sin nationella verksamhet slänga det mesta av bråten upplånade utländska myter, helst också avstå från aktiv medverkan i ett krigförande lands direkta propaganda. Att vara helsvensk är i dessa allvarstider viktigare än nysvensk.

Elis Håstad.

Schweiz i stormakts- »Alltid, vilka förhållanden än må inträffa, skola **krigets skugga.** vi respektera Schweiz neutralitet», lär Hitler i början av år 1937 ha yttrat till en framstående schweizare med rätt för denne att offentliggöra yttrandet.

Löftet mottogs med tacksamhet, men värdet av detsamma överskattades icke. Man ansåg sig icke äga rätt att bygga sin politik på dylika uttalanden som, måhända fullt uppriktigt menade i det ögonblick de framfördes, en dag kunde komma att strida mot en stormakts högre syften.

De omfattande försvarsåtgärder, som redan 1933 på fullt allvar påbörjades, ha därför oavbrutet fortsatt. Med en befolkning på 4 milj. torde Schweiz vara i stånd att ställa upp 4 à 500,000 man. Armén organiseras från och med januari 1940 på fyra armékårer, några fristående bergsbrigader samt motoriserade trupper etc. Sedan den första september 1939 är huvuddelen av försvarskrafterna mobiliserad.

Vid besök i Schweiz nyligen fick man ett mycket starkt intryck av de omfattande inkallelserna. De schweiziska soldaterna göra ett genomgående gott intryck. Deras klädsel är homogen. De äro väl vårdade och iakttaga utan undantag en god militär hållning. Med tillfredsställelse konstaterar man, att de militära transportererna präglas av ordning och disciplin. Otvivelaktigt är den schweiziska armén i dessa avseenden ett föredöme.

Helt naturligt hade under våren inför det väntade utbrottet av stormaktskriget en viss oro gripit allmänheten i Schweiz. Strax efter anfallet mot Norge utfärdades en kungörelse med bestämmelser för icke i tjänst varande värnpliktiga i händelse av ett fientligt överfall.

Kungörelsen — »Krigsmobilmachung bei Überfall» — var införd i alla tidningar och innehöll bl. a. att underrättelse om inträffat angrepp skulle komma att meddelas genom radio, bud, klämtning, flygblad etc. Efter att ha uppställt regler för tillåtna eller hemförlovade värnpliktigas inställelse i tjänst i dylikt fall innehöll kungörelsen en befallning till varje officer att vid behov samla värnpliktiga samt med hänsynslös skärpa ingripa mot fallskärmstrupper, andra landsatta trupper och sabotörer. I frånvaro av befäl skulle varje soldat på eget initiativ ingripa på detta sätt. Kungörelsen innehöll dessutom en kategorisk förklaring, att därest genom radio, flygblad eller annorledes meddelanden skulle spridas av innebörd att sätta

förbundsrådet eller arméledningens försvarsvilja i tvivelsmål, sådana meddelanden vore att betrakta som ett påfund av den fientliga propagandan.

Utfärdandet av kungörelsen torde framför allt ha motiverats av önskan att lugna den allmänna opinionen genom att visa att försvarsledningen förutsett alla eventualiteter.

Anfallet på Holland och Belgien ökade i hög grad oron i officiella kretsar och hos allmänheten. En rad ytterligare försvarsförberedelser genomfördes. Vid sidan av linjetrupporna organiserades delar av landstormen och beväpnade delar av hjälptjänsten till skydd för den inre fronten. Även vissa delar av de passiva luftskyddsorganisationerna beväpnades. Utlänning fick icke inneha vapen. Frivillig evakuering ägde rum från de nordöstra delarna av landet.

Överbefälhavaren för schweiziska armén, general Guisan, utfärdade den 3 juni en dagorder till trupperna, vari han på det skarpaste varnade för att den oro, som gripit många civila medborgare med anledning av det tragiska öde, som drabbat flera mindre stater, skulle sprida sig även till armén. Han framhöll att under lång tid med största energi allt gjorts, som göras kan för att stärka beredskapen. Landets terrängförhållanden gynnade i hög grad försvaret. Armén stode ej oförberedd inför de nya stridsmetoderna.

Den moraliska beredskapen däremot var, enligt generalens mening, icke tillfredsställande. Det stora antalet bestraffningar talade i detta avseende ett sorgligt språk. Han riktade uppmärksamheten på den andliga beredskapen och manade till bön, hjälpsamhet och offervilja. Ordern slutade med orden: Vår paroll är: »hålla ut».

Som ett led i strävan att ytterligare öka Edsförbundets värnkraft framlade schweiziska förbundsrådet under sistlidna december förslag till införandet av obligatorisk militärutbildning för ynglingar i åldern från 16 till 20 år.

Skolungdomens militärutbildning har gamla anor i Schweiz. Redan under 15- och 16-århundradena deltog ungdomen i tävlingar med armborst och musköt. I 1874 års försvarsorganisation förpliktades kantonerna att införa obligatorisk förberedande militärutbildning i skolorna. Bestämmelserna blevo emellertid endast ofullständigt genomförda. 1907 års försvarsorganisation stadgade militär utbildning i skolorna, men gjorde deltagandet frivilligt. Den som ej fullgjort en tillfredsställande förberedande militärutbildning skulle dock före rekrytskolans början genomgå en obligatorisk kurs på 15 dagar. Obligatoriskt deltagande i gymnastikundervisning föreskrevs samtidigt för gossar i 7—15 åren. Under de närmast följande decennierna var intresset för ungdomens militärutbildning mycket växlande. År 1934 kvarstod endast gymnastikundervisning och skjutning. Det världspolitiska läget och exemplet från ett flertal europeiska stater har emellertid övertygat de schweiziska myndigheterna om det berättigade i kravet på införandet av obligatorisk militärutbildning för den manliga ungdomen.

I motiveringen till det framlagda förslaget framhölls, hurusom de ständigt växande fordringarna, vilka de moderna vapnen ställa, nödvändigöra, att rekryterna redan vid inryckningen äga en viss militärutbildning. Detta ville man vinna genom införande av militär- och annan fysisk utbildning under åren mellan skoltiden och värnplikstjänstens början. För flertalet ynglingar förekomme för närvarande under dessa år ingen fysisk träning eller annan förberedelse för militärtjänsten. Denna lucka måste fyllas.

Förslaget upptager nedanstående program för utbildningen.

A) En obligatorisk prövning i gymnastik under vart och ett av 15—17 åren. Den som godkännes i detta prov befrias från honom eljest åliggande obligatorisk gymnastikundervisning under alla tre åren.

B) En obligatorisk kurs i skjutning för 17- och 18-åringar, omfattande minst 6 övningar under resp. 4 timmar.

C) En obligatorisk allmän militärkurs på 80 timmar för till militärtjänst dugliga ynglingar under 19:e levnadsåret.

Målet för denna förberedande militärutbildning är att giva ynglingen den erforderliga kroppsliga träningen, göra honom förtrogen med handeldvapen och den grundläggande skjututbildningen samt skärpa hans vaksamhet och beslutsamhet. Ynglingen skall med andra ord träda in i rekrytskolan med genom övning härdad kropp och vilja, med ett vaket sinne och med känsla för de fordringar staten har rätt att ställa på sina söner.

Efter grundlig förberedande granskning inom parlamentet godkände såväl ständerrådet som nationalrådet den 13 juni i all huvudsak förslaget.

Plikten att till skydd för landets neutralitet vidtaga omfattande försvarsåtgärder har ställt utomordentliga krav på schweiziska statens finanser. Till utgifterna för den ökade rustning, som sedan 1933 ansetts nödig, har från och med september 1939 kommit högst betydande mobiliseringskostnader. Allt som allt beräknas samtliga extra utgifter för försvaret intill mitten av 1940 uppgå till 2 1/2 miljard francs. I syfte att skaffa täckning för de extra militära utgifterna ha följande statsfinansiella åtgärder vidtagits.

A) Införandet av krigvinstbeskattning. Enligt denna skall beskattas dels nettovinst, som överstiger genomsnittliga nettovinsten under närmast föregående år, dels nettovinst av s. k. tillfällighetsaffärer, i den mån de överstiga 5,000 francs.

B) Från nationalbankens valutaregleringsfond ha uttagits 250 milj. francs, varav dock 100 milj. ställts till kantonernas förfogande för bestridande av deras ökade militära utgifter.

C) Uttagandet av ett engångs värnoffer. För detta ändamål skall förmögenhet beskattas progressivt med 1 1/2—3 % eller om skatten fördelas på tre år med årligen 1/2—1 %. För juridisk person är skatten 1 1/2 %. Förmögenhet under 5,000 francs är fri. Skatten beräknas giva 450 milj. francs.

Ovannämnda trenne finansåtgärder beräknas inbringa knappt en

Dagens frågor

miljard francs. För förräntning och amortering av återstoden — lån å omkring 1,5 miljard francs — skall tillsvidare årligen uttagas en värnskatt.

Värnskatten utgår dels såsom progressiv skatt (0,4—6,5 %) på inkomst av minst 2,000 francs per år dels såsom progressiv skatt (0,5—3,5 %) på förmögenhet, uppgående till minst 5,000 francs.

Slutligen tillkommer en omsättningsskatt (»Defizitsteuer»). Samtliga varor skola nämligen under försäljningsprocessen belastas med 2 % av sitt detaljhandelsvärde. Med denna skatt avser man att i sista hand kunna reglera förräntning och amortering av de stora lånen och sålunda skapa erforderlig jämvikt i statens finanser.

Främlingen, som nu kommer till Schweiz, förvånas över det ringa ingripande som synes erfordras från statens sida för att reglera livsmedelsfrågan. I väsentlig grad torde detta gynnsamma förhållande ha sin grund i ett lovvärt förutseende från myndigheternas sida.

Sålunda utfärdade Volkwirtschaftsdepartement redan i april 1939 bestämmelser angående upplägget inom samtliga hushåll av förråd för två månader av vissa livsmedel. Samtidigt lämnades direktiv för förvaring och omsättning av förråden. För obemedlade ordnades motsvarande förråd genom kommunala myndigheternas försorg. Ransonering med kort förekommer endast i ringa utsträckning. Bensinfrågan har man även lyckats lösa utan alltför vittgående restriktioner och slutligen kan framhållas att ännu så länge tillåtes varmvatten någon dag i veckan.

Man befarade emellertid att Italiens inträde i kriget skulle komma att ofördelaktigt inverka på underhållsproblemet.

En fråga på dagordningen är socialdemokraternas fordran att med hänsyn till det allvarliga politiska läget plats beredes dem i förbundsrådet. I tio år ha de begärt säte i regeringen, men alltid avvisats, även sedan de lämnat sitt antimilitaristiska program. Vid senaste valet, efter Motta, valdes en katolsk-konservativ italiensktalande.

Schweiz förbunds församling har borgerlig majoritet. Förbundsrådet, som består av 7 medlemmar, väljes av förbunds församlingen. Någon representant för socialdemokraterna finnes icke i rådet. Socialdemokraterna ha nu föreslagit att antingen antalet medlemmar i förbundsrådet utökas t. ex. till 9 samt att två platser reserveras för socialdemokraterna eller att någon inom förbundsrådet träder tillbaka, varigenom en plats skulle kunna beredas dem. Det förra innebär en grundlagsändring, som fordrar folkomröstning och möter därför motstånd. Å andra sidan torde rätt allmänt inses att en ändring bör på ett eller annat sätt ske. Den frisinnade »Neue Zürcher Zeitung» skriver bl. a. att det socialdemokratiska partiets förslag förtjänar icke blott en snabb och grundlig prövning utan även ett kraftigt stöd av regeringspartierna.

P. Reuterswärd.